

**Digitálna transformácia a reforma národných kurikúl
pre primárne a nižšie stredné vzdelávanie v
Slovenskej republike
(P176583)**

Strategický dokument

Diego Ambasz
Angela Demas
Iordan Iossifov

Január 2023
Globálna prax vo vzdelávaní
Región Európa a Stredná Ázia

© 2023 Medzinárodná banka pre obnovu a rozvoj/Svetová banka
1818 H Street NW
Washington DC 20433
Tel.: 202-473-1000
Internet: www.worldbank.org
ISBN: 978-80-565-1543-3
EAN kód: 9788056515433

Táto správa je výsledkom práce zamestnancov Svetovej banky s externým príspevím. Zistenia, interpretácie a závery vyjadrené v tejto správe nemusia nevyhnutne odrážať názory Svetovej banky, jej Rady výkonných riaditeľov alebo vlád, ktoré zastupujú.

Svetová banka nezaručuje presnosť, úplnosť ani aktuálnosť údajov uvedených v tejto správe a nepreberá zodpovednosť za prípadné chyby, neúplné informácie alebo nezrovnalosti v informáciách, ani zodpovednosť v súvislosti s použitím alebo nepoužitím uvedených informácií, metód, postupov alebo záverov.

Nič z toho, čo je tu uvedené, sa nesmie považovať za obmedzenie alebo zrieknutie sa výsad a imunit Svetovej banky, ktoré sú výslovne vyhradené.

Preklad z anglického originálu: **Digital Transformation and National Curriculum Reform of Primary and Lower Secondary Schools in Slovakia (P176583). Policy Options Note.** Zodpovednosť za slovenskú verziu prekladu nesie prekladateľ.

Preklad: Marek Trávníček

Práva a povolenia

Materiál v tejto správe podlieha autorským právam. Keďže Svetová banka podporuje šírenie svojich poznatkov, toto dielo sa môže reprodukovať – celé alebo jeho časti – na nekomerčné účely, pokiaľ sa uvedie úplný odkaz na toto dielo.

Akékoľvek otázky týkajúce sa práv a licencií vrátane vedľajších práv adresujte World Bank Publications, The World Bank Group, 1818 H Street NW, Washington, DC 20433, USA; fax: 202-522-2625; e-mail: pubrights@worldbank.org.

Obsah

Skratky	5
PodĎakovanie	6
Úvod	7
Návrhy opatrení v rámci tematických oblastí	7
1. Kurikulárna reforma na národnej úrovni (národný aspekt).....	7
1.A. Nekonzistentnosť vzdelávacích politík a najmä neudržateľnosť ich implementácie brzdia kurikulárne a vzdelávacie reformy na Slovensku.....	7
1.B. Kontinuita: v súčasnej podobe sa kurikulárna reforma náhle končí na konci nižšieho stredného vzdelávania.....	7
1.C. Zabezpečenie podpory hlavných účastníkov/prijímateľov reformy: učiteľov, rodičov, žiakov.....	9
1.D. Časová štruktúra inovovaného kurikula: prechod z ročníkov na vzdelávacie stupne a cykly ako kľúčové časové jednotky.....	10
1.E. Učители, riaditelia a tvorcovia politík si musia osvojiť skutočnosť, že autonómia školy a DTV nie sú samoučelne, ale sú nástrojom na dosiahnutie cieľov kurikulárnej reformy, ktoré sú zase neoddeliteľne spojené s víziou sociálnej funkcie školského vzdelávania.....	10
1.F. Úloha a miesto občianskej výchovy v rámci kurikula.....	12
2. Kurikulárna reforma na regionálnej úrovni (regionálny aspekt).....	12
2.A. Regionálne centrá podpory učiteľov sú uskutočniteľnou myšlienkou decentralizácie a kontextualizácie podpory poskytovanej učiteľom a ďalším odborníkom v oblasti vzdelávania v rámci reformy na Slovensku, ale musia byť udržateľné a vnímané nie ako povinnosť, ktorá odčerpáva ich (ľudské) zdroje.....	12
2.B. Reformovaný systém vzdelávania v školách, ktorý uznáva hodnotu a výhody využitia autonómneho a agilného riadenia a správy, potrebuje silné lokálne a školské líderstvo.....	13
3. Kurikulárna reforma na úrovni školy (aspekt školy).....	14
3.A. Aj v systémoch vzdelávania, ako je slovenský, ktoré sú viac centralizované, možno na úrovni škôl zaviesť flexibilitu, ktorá umožní prispôsobenie kurikula konkrétnym podmienkam s cieľom podporiť lepšie vyučovanie a učenie sa.....	14
4. Hodnotenie	16
4.A. Hodnotenie je oblasť, v ktorej DTV sľubne rozvíja svoj potenciál, ale na jeho využitie sú potrebné aktívne intervencie v oblasti implementácie vzdelávacej politiky.....	16
4.B. Úloha hodnotenia by sa nikdy nemala stať úlohou stanovovania cieľov, pretože rovnako ako autonómia školy musí hodnotenie vždy zostať prostriedkom na dosiahnutie cieľa.....	16
4.C. Hodnotenie musí byť univerzálne a musí prispievať k zlepšeniu vzdelávacích výsledkov všetkých žiakov vrátane znevýhodnených žiakov a žiakov s horšími výsledkami a rámec hodnotenia sa neustále vyvíja.....	17
5. Implementácia procesu kurikulárnej reformy	18
5.A. Prebiehajúca kurikulárna reforma je financovaná z Plánu obnovy a odolnosti EÚ. Tento prístup je síce výhodný, ale prináša so sebou aj určité riziká, ktoré je potrebné si aspoň uvedomiť.....	18
5.B. Koordinačné mechanizmy medzi rôznymi aktérmi a subjektmi pri implementácii reformy.....	18

5.C. Dôsledky inovácie kurikula pre učebnice a iné zdrojové materiály: politika, prax a perspektívy.....	19
5.D. Riadenie kurikulárnej reformy a žiaci so špeciálnymi vzdelávacími potrebami.	20
Bibliografické odkazy	22

Skratky

CIDREE	: Consortium of Institutions for Development and Research in Education in Europe (Konzorcium inštitúcií pre výskum a vývoj vo vzdelávaní v Európe)
DTV	: Digitálna transformácia vzdelávania
EÚ	: Európska únia
ČŠ EÚ	: Členský štát Európskej únie
ĽZ	: Ľudské zdroje
M&H	: Monitoring a hodnotenie
MŠ	: Ministerstvo školstva
NIVAM	: Národný inštitút vzdelávania a mládeže
OECD	: Organization for Economic Co-operation and Development (Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj)
PON	: Strategický dokument („Policy Option Note“)
POO	: Plán obnovy a odolnosti
RCPU	: Regionálne centrum podpory učiteľov
ŠVVP	: Špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby
OVP	: Odborné vzdelávanie a príprava
SB	: Svetová banka

Podákovanie

Tento strategický dokument („Policy Option Note“) bol vypracovaný v súlade s ustanoveniami administratívnej dohody medzi Európskou komisiou v mene Európskej únie a Medzinárodnou bankou pre obnovu a rozvoj týkajúcej sa časti II Programového fondu jedného donora Európa 2020, ktorá bola podpísaná 16. 8. 2021. Túto analýzu vypracoval tím v zložení Diego Ambasz (vedúci pracovnej skupiny, senior odborník na vzdelávanie, Globálna prax vo vzdelávaní, Európa a Stredná Ázia), Angela Demas (spoluvedúca pracovnej skupiny, senior odborníčka na vzdelávanie), Husein Abdul-Hamid (spoluvedúci pracovnej skupiny, senior odborník na vzdelávanie) a Jordan Iossifov (konzultant). Profesor Branislav Pupala poskytol cenné pripomienky a spätnú väzbu k strategickému dokumentu.

Tím Svetovej banky by rád vyjadril vďaku za vynikajúcu spoluprácu, odhodlanie a zanieťenie tímu Národného inštitútu vzdelávania a mládeže (NIVAM), ktorý sa podieľal na aktivitách projektu. Slovenský tím koordinovala Denisa Ďuranová (výskumná a vývojová zamestnankyňa pre oblasť jazykovej politiky a medzinárodnú spoluprácu, Národný inštitút vzdelávania a mládeže). Tím Svetovej banky chce zároveň vyjadriť vďaku Agote Kovacsovej (koordinátorke pre krajinu, Policy Officer, DG REFORM) za nepretržitú spoluprácu počas celého trvania projektu.

Na tomto strategickom dokumente sa podieľali svojimi usmerneniami a podporou Harry Anthony Patrinos (poradca hlavného ekonóma pre Európu a Strednú Áziu), Rita Almeida (vedúca praxe, Globálna prax vo vzdelávaní, Európa a Stredná Ázia) a Lasse Melgaard (stály predstaviteľ pre Bulharsko, Českú republiku a Slovensko) s podporou Lalainy Noelinirina Rasoloharison, (asistentka programu HECED).

Úvod

Cieľ

Hlavným cieľom tohto strategického dokumentu je poskytnúť **súbor odporúčaní na základe zistení analytickej práce** v rámci projektu Digitálna transformácia a národná kurikulárna reforma základného a nižšieho stredného vzdelávania v Slovenskej republike (P176583).

Predmety a východiská

Z analytického prehľadu slovenského vzdelávacieho systému vychádza *zoznam problémov a výziev*, ktoré je potrebné riešiť. Vypracované získané poznatky a skúsenosti nadobudnuté z kurikulárnych reforiem a digitálnej transformácie¹ v porovnávaných krajinách podporujú *navrhované opatrenia vzdelávacej politiky a možnosti pre Slovensko, ktoré sú uvedené v tomto strategickom dokumente*.

Štruktúra textu

Odporúčania sú rozdelené do týchto piatich tematických oblastí:

1. *kurikulárna reforma na národnej úrovni (národný aspekt),*
2. *kurikulárna reforma na regionálnej úrovni (regionálny aspekt),*
3. *kurikulárna reforma na úrovni školy (školský aspekt),*
4. *hodnotenie,*
5. *implementácia procesu kurikulárnej reformy.*

Každé z navrhovaných opatrení sa môže realizovať samostatne, nezávisle od iných navrhovaných opatrení, ale predpokladá sa, že synergická pridaná hodnota celého navrhovaného balíka opatrení bude podstatne vyššia.

Návrhy opatrení v rámci tematických oblastí

1. Kurikulárna reforma na národnej úrovni (národný aspekt)

1.A. Nekonzistentnosť vzdelávacích politik a najmä neudržateľnosť ich implementácie brzdia kurikulárne a vzdelávacie reformy na Slovensku.

1.B. Kontinuita: v súčasnej podobe sa kurikulárna reforma náhle končí na konci nižšieho stredného vzdelávania.

¹ Ambasz, Diego, Angela Demas, Iordan Iossifov, Hussein Abdul Hamid, and Branislav Pupala. Forthcoming 2023. Curriculum Reform from Policy Design at the National Level to Implementation at the School Level: Lessons Learned. (Kurikulárna reforma od návrhu politiky na národnej úrovni po implementáciu na úrovni školy: Poznatky z praxe.) The World Bank, Washington, DC. Navrhované opatrenia vzdelávacej politiky, ktoré sú tu uvedené, vychádzajú zo zistení pripravovanej správy. V záujme zachovania stručnosti textu tejto strategickej správy sa namiesto prepojenia ktoréhokoľvek z aspektov možností politiky s uvedenou správou uvádzajú konkrétne odkazy na pripravovanú správu len v prípadoch, keď sa to považuje za osobitnú pridanú hodnotu.

Výzva:

Napriek tomu, že prebiehajúca kurikulárna reforma je na dobrej ceste k zabezpečeniu funkčnej vertikálnej koordinácie medzi predprimárnym a primárnym vzdelávaním, chýba plynulý vertikálny prechod v rámci celého školského vzdelávania. Konkrétne, súčasné plány na reformu kurikula ponechávajú vyššie sekundárne vzdelávanie nereformované. Je potrebná silnejšia mobilizácia príslušnej politickej vôle a odborných kapacít. Hoci už existujú predbežné návrhy na modernizáciu vyššieho sekundárneho vzdelávania, musia sa ešte podrobne rozpracovať. S investíciami súvisiacimi s reformou vyššieho sekundárneho vzdelávania sa nepočíta ani v slovenskom pláne obnovy a odolnosti. Preto existujú oprávnené obavy, že pokrok dosiahnutý v predškolskom, primárnom a nižšom sekundárnom vzdelávaní na Slovensku sa nemusí udržať, ak zostane nereformovaný záverečný stupeň všeobecného vzdelávania a odborného vzdelávania a prípravy (OVP).

Návrhy opatrení vo vzťahu k I.A. a I.B.

Získané skúsenosti a poznatky z iných krajín ponúkajú reálny súbor možností vzdelávacích politík, ktoré by mohli účinne riešiť nedostatočnú *konzistentnosť politiky*, *udržateľnosť jej vykonávania* a riziko navrhovania a realizácie nedokončených reforiem. Konkrétne Slovensko môže využiť prístup, ktorý sa objavuje vo viacerých krajinách², v ktorých predchádzajúce veľké jednorazové kurikulárne reformy postupne nahradili **kontinuálne procesy obnovy kurikula**. Úspešná implementácia takéhoto politického prístupu si vyžaduje:

- *Jasne komunikované ciele kurikula zamerané na žiakov a učenie sa, ktoré si učitelia a riaditelia osvoja, a vzdelávací obsah, ktorý sa dá aktualizovať a slúži ako flexibilný stavebný prvok.*
- *Súdržnosť medzi kurikulami a v rámci nich, flexibilita kurikul, medzipredmetové prepojenia a odkazy.*
- *Funkčné prepojenia s ostatnými (všeobecnými) oblasťami vzdelávacej politiky a ich podpora (ako je celková organizácia školského systému, správa a riadenie, jasné rozdelenie rozhodovacích právomocí a zodpovedností, podporná infraštruktúra, jasné opatrenia v oblasti hodnotenia, ktoré poskytujú spätnú väzbu pre školy a pomáhajú im zlepšovať výsledky vzdelávania žiakov) s cieľom vytvoriť koherentný prístup slúžiaci najlepším vzdelávacím záujmom žiakov.*

Pre slovenskú kurikulárnu reformu by sa mohli zväziť tieto **opatrenia vzdelávacej politiky**:

- Čiastočne zachovať jednorazové konzultačné orgány, ktoré pripravovali inovované kurikulá pre primárne a nižšie sekundárne vzdelávanie na Slovensku aj počas pilotného obdobia a postupne ich transformovať na *permanentné konzultačné orgány*. Ich hlavnou funkciou v období pilotáže by malo byť pretransformovať novozavedené kurikulá na kurikulárne rámce, ktoré zabezpečia konzistentnosť, udržateľnosť a kontinuitu (pričom východiskom je vízia a príslušné strategické dokumenty) a pravidelne vyhodnocovať obsah vzdelávania s cieľom zabezpečiť jeho spoločenskú a technologickú relevantnosť a navrhovať jeho aktualizáciu, modernizáciu vždy vtedy, keď to bude relevantné/potrebné.
- Zriadenie podobných poradných orgánov pre vyššie sekundárne vzdelávanie a odborné vzdelávanie a prípravu, aby všetci študenti mohli využívať *stabilný, ale prispôsobivý kurikulárny rámec*.

Ak je zavedenie vyššie uvedených opatrení vzdelávacej politiky nevhodné, iné opatrenia musia zabezpečiť stabilný, ale prispôsobivý kurikulárny rámec počas celého školského vzdelávania vrátane povinného predprimárneho vzdelávania.

² Ibidem. Podrobnosti pozri v kapitole V.

Stabilný, ale prispôsobivý kurikulárny rámec je rámec, ktorého štruktúra je stabilná, konzistentná a koherentná, ale zároveň umožňuje *flexibilné prispôsobenie obsahu vzdelávania*. Modernizácia súčasných obnovených kurikul a *ich transformácia na takýto kurikulárny rámec by sa mala stať základným cieľom slovenskej vzdelávacej politiky v nadchádzajúcom období* (do roku 2026). Takýto rámec má zabrániť situáciám, v ktorých akákoľvek relevantná zmena, či už z hľadiska obsahu vzdelávania alebo z hľadiska prístupov k vzdelávaniu, vedie buď:

- a) k úplnej zmene celého systému školského vzdelávania, alebo
- b) k výraznému zaostávaniu, pokiaľ ide o obnovu vzdelávacieho obsahu alebo prístupov v dôsledku sporných/odložených/nepodporených reforiem.

Zmeny obsahu vzdelávania/učebnej látky sa tu vzťahujú na akúkoľvek revíziu, ktorá zahŕňa nahradenie, prispôsobenie, doplnenie alebo redukciu rozsahu predmetov/učebných oblastí a príslušnú revíziu cieľov vzdelávania.

Zmeny v prístupoch k vzdelávaniu sa vzťahujú na akúkoľvek modernizáciu alebo aktualizáciu, pokiaľ ide o poskytovanie vzdelávania, napr. prostredníctvom digitálnej transformácie vzdelávania (DTV), individualizácie, vzdelávacích inkluzívnych intervencií kombináciou vyššie uvedených alebo prostredníctvom iných mechanizmov.

1.C. Zabezpečenie podpory hlavných účastníkov/prijímateľov reformy: učiteľov, rodičov, žiakov.

Výzva:

I keď existujú náznaky, že tentoraz by sa kurikulárna reforma mohla opierať o silnejšiu podporu učiteľov a pravdepodobne aj o určitú podporu rodičov, tieto náznaky nie sú podložené presvedčivou analýzou akýchkoľvek spoľahlivých, reprezentatívnych údajov, a tak sa kľúčový faktor úspechu reformy skôr predpokladá, než zabezpečuje. Existujú konzistentné dôkazy o tom, že podpora učiteľov je nevyhnutná pre úspech akejkoľvek reformy vzdelávania a predchádzajúce skúsenosti na Slovensku jasne ukázali, že je rozhodujúca. Tentoraz boli prijaté pozoruhodné opatrenia na zabezpečenie zastúpenia učiteľov v procese obnovy vzdelávacích programov, ale neexistujú reprezentatívne údaje, ktoré by merali úroveň podpory prebiehajúcej reformy zo strany celej učiteľskej obce. Podobne sa očakáva, že vyjadrené pochopenie rodičov pre potrebu obnovy obsahu vzdelávania sa premietne do presvedčivej podpory súčasnej kurikulárnej reformy. Žiadne reprezentatívne údaje o takejto podpore však neboli spoľahlivo prezentované, a tak aj podpora rodičov zostáva iba predpokladom. Napokon, otázka podpory žiakov, ktorí by mali byť hlavnými príjemcami reformy a ktorých najlepší vzdelávací záujem by mal byť v centre pozornosti celého sektora vzdelávania, sa ani nestala predmetom verejnej diskusie.

Návrhy opatrení vo vzťahu k 1.C.

Ako minimum by sa malo zväziť toto **opatrenie vzdelávacej politiky**:

Zavedenie pravidelných štandardizovaných prieskumov spokojnosti žiakov, učiteľov a rodičov zo strany štátu v oblasti vzdelávania. V období medzi ich zavedením (ktoré by sa malo uskutočniť čo najskôr) a rokom 2026 (keď by sa mala ukončiť kurikulárna reforma) by tieto prieskumy mali obsahovať časť zameranú na zber informácií o ich postojoch k prebiehajúcej kurikulárnej reforme.

Ako inšpirácia by mohli slúžiť prieskumy spokojnosti v Estónsku, ktoré už boli inštitucionalizované a stali sa súčasťou procesu vzdelávacej politiky. Tento krok by mal byť zároveň jedným z prvých, najjednoduchších a najprirodzenejších partnerstiev s akademickou inštitúciou (inštitúciami).

1.D. Časová štruktúra inovovaného kurikula: prechod z ročníkov na vzdelávacie stupne a cykly ako kľúčové časové jednotky.

Výzvy:

Časová štruktúra všeobecného vzdelávacieho systému býva zvyčajne konzervatívna a často ju udržiavajú rôzne faktory vrátane emocionálnych a infraštruktúrnych. Zmena časovej štruktúry si vyžaduje dôkladnú prípravu a trpezlivú prácu s profesijnými komunitami učiteľov, ako aj s rodičmi a širokou verejnosťou. Časová štruktúra všeobecného vzdelávacieho systému je často „určená historickým kontextom“¹³ a pokusy o jej optimalizáciu si môžu vyžadovať obrovské investície (napr. do materiálnej infraštruktúry) a môžu sa stretnúť so silným odborným a spoločenským odporom. Faktory ako „nostalgia učiteľov“¹⁴ a rodičovské návyky by tiež mohli zohrávať brzdiacu či brániacu úlohu.

Návrhy opatrení vo vzťahu k 1.D.

Zmena časovej štruktúry predstavuje zlepšenie, ktoré je v podstate niečo ako technická úprava. Slúži na lepšiu flexibilitu a umožňuje väčšiu individualizáciu, zohľadňuje tempo učenia sa a nadobúdania zručností žiakov. Napriek svojej podpornej funkcii je to rozhodujúca zložka reformy, pretože má potenciál vyvolať neprimerane silný odpor. Preto musí byť táto zložka reformy nielen udržateľná, ale aj osvojená a podporovaná učiteľmi a rodičmi.

Konkrétne **opatrenia vzdelávacej politiky**, ktoré by mohli riešiť tento problém, by mali zahŕňať:

- spoľahlivý zber údajov nielen o dynamike postoja verejnosti a odborníkov k tejto špecifickej zmene, ale aj analýzu tejto dynamiky a faktorov, ktoré ju ovplyvňujú;
- cieleňú metodickú podporu a vzdelávanie učiteľov s osobitnou pozornosťou venovanou „nostalgickým“ učiteľom, najmä tým, ktorí majú vplyv;
- prepracovanú informačnú kampaň pre širokú verejnosť so špecifickým segmentom zameraným na pochybujúcich/nostalgických rodičov, ak takáto skupina existuje.

1.E. Učitelia, riaditelia a tvorcovia politik si musia osvojiť skutočnosť, že autonómia školy a DTV nie sú samoučelné, ale sú nástrojom na dosiahnutie cieľov kurikulárnej reformy, ktoré sú zase neoddeliteľne spojené s víziou sociálnej funkcie školského vzdelávania.

Výzva:

Každý školský vzdelávací systém by mal nájsť optimálny rozsah a uplatnenie autonómie školy, ktorá jej bola poskytnutá. To, čo spája úspešné školské systémy, je internalizácia toho, že školy majú určitú úroveň autonómie a zodpovednosti bez toho, aby sa z nej stal cieľ ako taký. Estónsko aj Portugalsko poskytujú vynikajúce príklady úspechov v oblasti vzdelávania aj škôl a v oboch krajinách uplatňujú určitú úroveň autonómie, ktorá umožňuje rozhodovanie školy a jej učiteľov. Zároveň sa úroveň a povaha autonómie škôl v týchto krajinách výrazne líši: úroveň ani forma autonómie žiadnej školy alebo zoskupenia škôl v Portugalsku sa ani len nepribližuje autonómii estónskej školy. V oboch krajinách je spoločné to, že tvorcovia politik, riaditelia a učitelia si uvedomujú, že autonómia je prostriedok, nie cieľ. Umožňuje školám kontextualizovať národné

³ Zo seminára/workshopu o portugalských skúsenostiach s reformou vzdelávania, ktorý sa konal v apríli 2022 s profesorom Nunom Cratom, bývalým ministrom školstva Portugalska. Správa zo seminára. Interný dokument Svetovej banky.

⁴ Zo seminára/workshopu o skúsenostiach s reformou vzdelávania v Estónsku, ktorý sa konal v máji 2022 s Gundou Tire, kľúčovou estónskou expertkou na vzdelávaciu politiku zodpovednou za účasť krajiny v testoch PISA a TALIS. Správa zo seminára. Interný dokument Svetovej banky.

kurikulum do svojich vlastných vzdelávacích komunit a podporuje ich pri realizácii *vzdelávacieho procesu*, ktorý je *zameraný na žiaka*. V iných krajinách vrátane Slovenska zostáva autonómia škôl nesprávne interpretovaná, niekedy je vnímaná ako zvonka nanútená a sú učitelia, ktorí si neuvedomujú jej rolu a potenciál.

Rovnako ani digitalizácia vzdelávania nie je samoučelná. Môže len podporiť školy pri poskytovaní vzdelávania 21. storočia, ak ju školy/učitelia dokážu správne využívať. Podobne ako autonómia škôl aj DTV môže byť nesprávne interpretovaná ako cieľ sám o sebe, čo môže viesť k odporu. V tomto ohľade môžu mať DTV aj úroveň školskej autonómie veľký potenciál stať sa buď významnými pozitívnymi zmenami, alebo nočnými morami pre každý školský systém, ktorý prechádza (kurikulárnou) reformou.

Návrhy opatrení vo vzťahu k 1.E.

Ako ukázali rôzne členské štáty EÚ, je možné dosiahnuť zmysluplné uplatňovanie školskej autonómie, ako aj produktívne využívanie digitálnych prostriedkov a zdrojov. Po prijatí opatrenia vzdelávacej politiky /implementácii je potrebné ho jasne komunikovať a systematicky inštitucionalizovať so zodpovednosťou za zdroje a podporu na úrovni školy.

Konkrétne opatrenia na premenu školskej autonómie a DTV na funkčné nástroje by mohli zahŕňať:

- Poskytovanie relevantnej kontextuálnej podpory regionálnymi centrami podpory učiteľov (RCPU) a regionálnymi pobočkami NIVAM-u. Takáto podpora by mala byť prioritou RCPU a regionálnych pobočiek NIVAM-u. Na druhej strane sa vyžaduje, aby:
 - regionálne centrá podpory učiteľov a regionálne pobočky NIVAM-u mali k dispozícii dostatočné zdroje a kapacity na podporu každej školy/učiteľov pri riešení jej/ich špecifických problémov, ktorým čelia pri sfunkčnení úrovne rozhodovania poskytnutej prostredníctvom školskej autonómie a zodpovednosti, alebo pri zlepšovaní svojich schopností využívať technologicky podporované učenie, iné digitálne prostriedky a zdroje;
 - podporné opatrenia poskytované RCPU a regionálnymi pobočkami NIVAM-u boli interaktívne a individualizované, založené na analýze a zapojení v každom jednotlivom prípade, a aby pokrok pozorne sledovali rady RCPU. V prípade potreby sa poskytne externá podpora.
- Pravidelná realizácia programov kontinuálneho vzdelávania učiteľov, ktoré cielene podporujú *schopnosť učiteľov prijímať v triede rozhodnutia umožňujúce výučbu v kontexte profilov žiakov bez toho, aby bola ohrozená ich schopnosť odovzdať vedomosti/bez toho, aby bola ohrozená ich funkcia zabezpečiť úspešné osvojenie si vedomostí žiakmi.*
- Pravidelná aktualizácia a zvyšovanie odbornej spôsobilosti riaditeľov na usmerňovanie rozvoja školy, za ktorú sú zodpovední, s cieľom zabezpečiť *optimálne vzdelávacie prostredie* (a to: a) prezenčné, dištančné, hybridné; b) vzdelávacie, sociálne, emocionálne pre žiakov a *optimálne vyučovacie prostredie*; c) inštitucionálne, emocionálne, odborné) pre učiteľov a *zároveň zabezpečiť, aby školy, za ktoré sú zodpovední, dosahovali vzdelávacie ciele stanovené na národnej a školskej úrovni.*
- Cielené aktivity na stimulovanie učiteľov a škôl, *aby rozlišovali medzi stanovenými vzdelávacími cieľmi a povinným vzdelávacím obsahom, ktorý si majú žiaci osvojiť, a možnosťami, ktoré majú na výber, pokiaľ ide o prístupy k vyučovaniu* (prezenčné, digitálne, hybridné), a *aby si podľa vlastného uváženia zvolili spôsob, ktorý zabezpečí osvojenie vedomostí a zručností žiakmi.*
- Cielené aktivity na zabezpečenie toho, *aby riaditelia škôl mali ako vedúci pracovníci v oblasti výučby možnosť stanovovať výkonnostné ciele školy a účinne podporovať učiteľov pri ich dosahovaní.* Osobitný dôraz by sa mal klásť na túto otázku, *ak sa školy stanú hlavnými zainteresovanými subjektmi RCPU* (t. j. ak sa prijme „portugalský“ model podporných centier, pozri ďalej: 2. Kurikulárna reforma na

regionálnej úrovni /regionálny aspekt).

1.F. Úloha a miesto občianskej výchovy v rámci kurikula.

Výzva:

Občianska výchova na Slovensku si ešte musí nájsť najperspektívnejší spôsob, ako sa stať funkčnou súčasťou kurikula. Príklady z porovnávaných krajín ukazujú, že *medzinárodné hodnotiace prieskumy* by mohli byť užitočné *pri usmerňovaní pozornosti a prinášaní stimulov pre lepšiu občiansku výchovu, ktorá sa posúva k jadru cieľov všeobecného vzdelávania.* Obsah, rozsah a organizácia vyučovania a hodnotenia občianskej výchovy sa môže líšiť medzi jednotlivými krajinami aj v rámci nich, pričom špecifiká sú ponechané na uváženie škôl, čím sa občianska výchova stáva jednou z oblastí vzdelávania, v ktorej výraznú rolu zohráva autonómia školy.

Návrhy opatrení vo vzťahu k 1.F.

Výučbu občianskej výchovy možno začleniť do všetkých predmetov/učebných oblastí, pričom jej vzdelávacie ciele sa stanú súčasťou rámca kompetencií presahujúceho rámec špecifických predmetových kompetencií, resp. ju možno zaviesť ako samostatný predmet. V každom prípade (ale najmä v prvom prípade) má občianska výchova *pozoruhodný potenciál premostenia* medzi vzdelávacími oblasťami a stupňami školy. Občianska výchova má *schopnosť podporovať funkcie školského systému v oblasti rovnosti, integrácie a sociálnej súdržnosti*, najmä pokiaľ ide o žiakov z radov prisťahovalcov, utečencov a iných žiakov, ktorí nepochádzajú z väčšinového prostredia.

Konkrétne **opatrenia vzdelávacej politiky:**

- Cieleny kontinuálny odborný rozvoj učiteľov a riaditeľov s cieľom zabezpečiť súdržnosť občianskej výchovy a znížiť pravdepodobnosť, že meniace sa politické ideológie povedú k náhlym zmenám a obratom vo vyučovaní občianskej výchovy.
- Pravidelné ciele koordinované aktivity v rámci školy na zabezpečenie vnútornej súdržnosti
 - medzi vzdelávacími cyklami a stupňami,
 - medzi vzdelávacími a tematickými oblasťami,
 - medzi učiteľmi,
 - s ohľadom na učebnice, (digitálne) vzdelávacie materiály a iné zdroje (napr. mimoškolské aktivity).
- Pravidelné ciele koordinované aktivity v rámci školy s cieľom zabezpečiť, aby vyučovanie občianskej výchovy na konkrétnej škole bolo sociálne relevantné a podporovalo spravodlivosť, integráciu a sociálnu súdržnosť.

2. Kurikulárna reforma na regionálnej úrovni (regionálny aspekt)

2.A. Regionálne centrá podpory učiteľov sú uskutočniteľnou myšlienkou decentralizácie a kontextualizácie podpory poskytovanej učiteľom a ďalším odborníkom v oblasti vzdelávania v rámci reformy na Slovensku, ale musia byť udržateľné a vnímané nie ako povinnosť, ktorá odčerpáva ich (ľudské) zdroje.

Výzvy:

Učitelia a riaditelia vyjadrili obavy, že v súčasnosti zriadené regionálne centrá podpory učiteľov by mohli

pohltiť nedostatkových učiteľov zo škôl, a tak prehľbiť nedostatok učiteľov najmä na ohrozených školách. Nedostatok učiteľov sa na Slovensku stále prehľbuje a akýkoľvek vývoj, ktorý by mohol odlákať učiteľov zo škôl, spoločnosť a najmä riaditelia bolestne vnímajú. Paradoxne, RCPU, ktorých úlohou je podporovať miestne školy, boli vnímané ako potenciálne odčerpávajúce najlepších učiteľov z týchto škôl, ako sa vyjadrili učitelia a riaditelia, ktorí sa zúčastnili fokusových skupín, v ktorých vyjadrili svoju spätnú väzbu.⁵ Ak sa RCPU majú stať súčasťou regionálnej školskej vzdelávacej infraštruktúry, mali by sa ich hlavnými aktérmi stať nielen školy, ale aj miestni učitelia a riaditelia by ich mali vnímať ako zdroj pre školy, nie ako konkurentov, ktorí sa usilujú získať ich najlepších kolegov.

Návrhy opatrení vo vzťahu k 2.A.:

Konkrétne opatrenie:

- Školy sa musia stať hlavným subjektom RCPU, ktoré im slúžia. Školy môžu byť schopné:
 - poskytovať podnety na usmerňovanie politiky RCPU, ktoré slúži škole;
 - poskytovať vstupy na usmerňovanie rozvoja odborných znalostí/kapacít RCPU;
 - mať zastúpenie pri dohľade nad realizáciou ročného/pravidelného rozvoja RCPU;
 - podporovať programy RCPU.

Z praktického hľadiska je možné prispôbiť a šíriť príslušný „portugalský model“.

„Portugalský model“ vzdelávania učiteľov a metodické podpory je organizovaný v rámci subjektov riadených školami/zoskupeniami škôl. Riaditelia škôl/zoskupení škôl tvoria správnu radu 91 centier vzdelávania a podpory v Portugalsku a spôsob fungovania každého centra odráža špecifické potreby a výzvy, ktorým čelia jeho subjekty. Plán vzdelávania centra vypracúva škola (školy) a zoskupenie (zoskupenia), ktorým príslušné centrum slúži. Externé príspevky (napr. z akademickej obce, od odborníkov na konkrétne témy – inklúzia, digitalizácia atď.) sú vítané a centrá sú schopné a ochotné reagovať na ad hoc požiadavky. Na prijatie informovaného rozhodnutia, do akej miery by Portugalsko mohlo byť inšpiratívnym príkladom pre sieť novozriadených regionálnych centier podpory učiteľov na Slovensku, bude zrejme potrebný ďalší prieskum fungovania týchto centier.

2.B. Reformovaný systém vzdelávania v školách, ktorý uznáva hodnotu a výhody využitia autonómneho a agilného riadenia a správy, potrebuje silné lokálne a školské líderstvo.

Výzva:

Regionálne centrá podpory učiteľov na Slovensku boli zriadené s cieľom reagovať na potrebu rozvoja dostatočných lokálnych kapacít na implementáciu inovovaného kurikula. Tieto kapacity by sa nemali definovať úzko, len ako metodické a pedagogické, ale širšie, aj ako manažérske a riadiace kapacity. Zo strany slovenských pedagógov však zazneli varovania pred vytváraním prílišnej koncentrácie kapacít na regionálnej úrovni a apelovalo sa na to, aby sa umožnil rozvoj líderstva aj na úrovni škôl.⁶

⁵ Napríklad počas diskusie vo fokusovej skupine s učiteľmi a riaditeľmi škôl, ktorá sa uskutočnila v rámci tohto projektu, učitelia a riaditelia vyjadrili pochybnosti a obavy, „ako obsadiť tieto centrá“ a či RCPU neodčerpajú najlepších učiteľov zo škôl v danom regióne. Zdroj: Workshop s učiteľmi. Interný dokument Svetovej banky. *Diskusia fokusovej skupiny s učiteľmi a riaditeľmi o prebiehajúcom procese prípravy zavedenia nového kurikulárneho rámca na Slovensku, ktorá sa konala 26. januára 2022.*

⁶ Interný dokument Svetovej banky: *Správa z diskusie fokusovej skupiny s učiteľmi a riaditeľmi o prebiehajúcom procese prípravy zavedenia nového kurikulárneho rámca na Slovensku, 26. 1. 2022.*

Návrhy opatrení vo vzťahu k 2.B.

Regionálne centrá musia podporovať školy, aby si vychovávali vlastných schopných lídrov. *Estónska* skúsenosť ukázala, že získavanie, udržanie, rozvoj a posilnenie postavenia kvalitných lídrov na školách zohráva rozhodujúcu úlohu pri zlepšovaní kvality vzdelávacieho prostredia a pri podpore efektívneho vedenia škôl. Títo lídri na školách sa tiež zasadujú za svoje školy v koordinácii s regionálnymi orgánmi. Estónsko zaviedlo celý rad opatrení na zlepšenie počítačovej prípravy školských lídrov a ich ďalšieho profesijného rozvoja (OECD 2020). Tieto opatrenia zahŕňali:

- ďalšie vzdelávanie,
- medzinárodné školenia,
- stanovenie štandardov odbornej kvalifikácie a
- umožnenie ďalšieho rozvoja prostredníctvom odborného roka (program odbornej prípravy podporovaný univerzitou) (Ministerstvo školstva a výskumu Estónska, 2016).

Vzorové opatrenia sú aplikovateľné na slovenské podmienky a môžu prispieť k podpore dostatočného potenciálu líderstva na školách. Okrem toho sa každé z opatrení môže upraviť a doladiť na základe slovenských podmienok a predovšetkým zo strany jednotlivých RCPU. Ak sa zohľadní aj odporúčanie v časti 2.A, kombinácia týchto dvoch súborov strategických opatrení by mohla školám poskytnúť silný nástroj na podporu ich vlastného rozvoja. To na druhej strane pomôže zdôvodniť určitú úroveň ďalšej autonómie škôl so zodpovednosťou a mohlo by sa stať prelomovým prvkom v boji za predchádzanie rizikám súvisiacim s ľudskými zdrojmi pri hľadaní rovnováhy pracovnej sily na školskej, miestnej a regionálnej úrovni (RCPU).

3. Kurikulárna reforma na úrovni školy (aspekt školy)

3.A. *Aj v systémoch vzdelávania, ako je slovenský, ktoré sú viac centralizované, možno na úrovni škôl zaviesť flexibilitu, ktorá umožní prispôsobenie kurikula konkrétnym podmienkam s cieľom podporiť lepšie vyučovanie a učenie sa.*

Výzva:

Na dosiahnutie *vzdelávacieho procesu zameraného na žiaka* je potrebný určitý stupeň autonómie školy. Je potrebné jasne stanoviť a komunikovať rozdiel medzi tvorbou politiky týkajúcej sa obsahu vzdelávania („čo“ sú ciele vzdelávania) a operatívnym rozhodovaním škôl a učiteľov o ich naplnení („ako“ sa vzdelávacie ciele dosahujú), inštitucionalizovať ho na úrovni školy a osvojiť si ho riaditeľmi a učiteľmi.

Návrhy opatrení vo vzťahu k 3.A.

Skúsenosti získané v úspešných školských vzdelávacích systémoch naznačujú, že na to, aby sa dosiahli plánované vzdelávacie ciele, musia procesy tvorby a implementácie kurikula (i) na národnej úrovni podrobne *definovať* (podľa veku/cieľovej skupiny žiakov) *ciele kurikula* a zabezpečiť, aby bolo jasne stanovené, **čo** sa má naučiť, a (ii) *zosúladiť myslenie pedagógov* (na úrovni školy) v procese plnenia týchto cieľov a zveriť im právomoc určovať, **ako** sa kurikulum vyučuje/učí.

Vzdelávacie politiky v Estónsku zodpovedajú vysokej úrovni autonómie, ktorá je školám poskytnutá, ale i tak stanovujú vzdelávacie ciele na národnej úrovni. *Národné kurikulum* stanovuje ciele vzdelávania (čo sa vyučuje). *Škola* rozhoduje o tom, ako dosiahnuť ciele vzdelávania (ako sa kurikulum vyučuje). Tvorba školských učebných osnov je procesom operacionalizácie a kontextualizácie vzdelávacích cieľov stanovených štátom na

úrovni školy. Školy môžu napríklad prepracovať svoje predmety, napr. namiesto vyučovania chémie a fyziky môže škola vyučovať prírodné vedy, pokiaľ sa skombinujú (maximálne) vyučovacie hodiny a žiaci splnia požadované kompetencie na základe kurikula.

Slovensko má bližšie k centralizovanejšiemu systému Portugalska, ktorý centrálné definuje základné princípy vzdelávania stanovené podľa predmetov a oblastí vedomostí, kurikula a času výučby, ale zavádza flexibilitu na úrovni školy. I v prípade existencie centralizovaného kurikula si ho školy môžu upraviť na základe svojich špecifických podmienok. Školy môžu rozhodovať až o 25 percentách času výučby.

Konkrétne opatrenia:

- Stanoviť alebo aktualizovať politiku definujúcu úlohy týkajúce sa vzdelávacieho obsahu („aké" sú vzdelávacie ciele) a úrovne operatívnej voľnosti škôl a učiteľov pri jeho realizácii.
- Zabezpečiť financovanie stratégie komunikácie a budovania kapacít na inštitucionalizáciu implementácie kurikula na úrovni škôl a ich osvojenie riaditeľmi a učiteľmi.
- So zavedením reformovaného kurikulárneho rámca iniciovať program budovania kapacít pre riaditeľov a učiteľov s cieľom informovať ich o vzdelávacom obsahu/vzdelávacích cieľoch v rámci kurikulárnej reformy a podporiť:
 - riaditeľov, aby pozitívne pristupovali k vypracovaniu príslušnej školskej politiky, ktorá podporí učiteľov pri úprave svojho spôsobu výučby tak, aby sa vzdelávací obsah kontextualizoval s profilmi žiakov a tak sa dosiahli optimálne výsledky vzdelávania;
 - učiteľov, aby si vytvorili vlastný interaktívny spôsob vyučovania/štýl vyučovania, ktorý kontextualizuje vzdelávací obsah s profilmi žiakov tak, aby sa dosiahli optimálne výsledky vzdelávania.
- Zavedenie pravidelného prieskumu spokojnosti učiteľov a riaditeľov zameraného na ich postoje k implementácii a výsledkom kurikulárnej reformy. Cieľom je vytvoriť dostatočný súbor relevantných, reprezentatívnych údajov umožňujúcich pravidelné analýzy, ktoré budú *informovať o programoch odbornej prípravy a budovaní kapacít na národnej, regionálnej a školskej úrovni*.

Tieto opatrenia na vykonávanie vzdelávacej politiky by sa mali stať jednou z prvých priorít RCPU, ktoré sa v súčasnosti zriaďujú. Na tento účel by sa novým subjektom RCPU mohla ponúknuť vhodná podpora pri budovaní kapacít. Toto by sa malo považovať za jednu z mála intervencií, ktoré majú rozhodujúci význam, a preto musí byť primerane podporená (zdrojmi, priebežnou metodickou podporou, M&H, externou expertízou a pravidelnou kritickou spätnou väzbou a odporúčaniami). *Ide tiež o intervenciu, pri ktorej sú národná, regionálna a školská úroveň kriticky prepojené.*

4. Hodnotenie

4.A. Hodnotenie je oblasť, v ktorej DTV sľubne rozvíja svoj potenciál, ale na jeho využitie sú potrebné aktívne intervencie v oblasti implementácie vzdelávacej politiky.

Výzva:

Slovensko je v privilegovanej pozícii nielen pri digitalizácii platforiem hodnotenia vzdelávania, ale aj pri budovaní systému hodnotenia, ktorý optimálne slúži na poskytovanie konkrétnej, spoľahlivej a interaktívnej spätnej väzby v reálnom čase na všetkých úrovniach vzdelávania.⁷ Zatiaľ nie je jasné, či sa táto šanca plne rozpozná, internalizuje a využije. Dôležité sú aj pokroky DTV v iných oblastiach súvisiacich so školským vzdelávaním, ako sú (digitálne) učebnice a iné (digitálne) vzdelávacie zdroje, ktoré majú vplyv na formatívne hodnotenie a prispôsobenie sa individuálnym učebným štýlom a cestám.

Návrhy opatrení vo vzťahu k 4.A.

Zavedenie nového rámca hodnotenia slúžiaceho reformovaným kurikulumom by sa malo zamerať na to, aby bol tento rámec do konca reformného obdobia plne digitálny, interaktívny, zameraný na spätnú väzbu a komplexný. Medzi **možné opatrenia** na dosiahnutie plnej digitálnej kapacity by mohlo patriť:

- Explicitné stanovenie a realizácia cielených investícií zabezpečujúcich infraštruktúrne požiadavky na prevádzku digitalizovaného sumatívneho hodnotenia na všetkých slovenských školách.
- Do konca reformného obdobia sa digitalizujú všetky formy hodnotenia a digitálne formy sa stanú štandardom.
- Dynamika medzi formatívnym a sumatívnym hodnotením sa pravidelne skúma a vyhodnocuje s cieľom vyladiť optimálny model hodnotenia vytvárajúci spätnú väzbu pre Slovensko.
- Schopnosť učiteľov používať a analyzovať hodnotenie sa pravidelne aktualizuje, aby držali krok s pokrokom v DTV v oblasti hodnotenia.
- Poskytovatelia EdTech sú motivovaní k spolupráci s MŠ SR, NIVAM, RCPU a ďalšími relevantnými subjektmi pri adaptácii, vývoji alebo výskume pokrokov v DTV v oblasti hodnotenia. Osobitná pozornosť by sa mala venovať potenciálu DTV poskytovať špecifickú, interaktívnu spätnú väzbu a podporovať individualizované vzdelávacie cesty.

4.B. Úloha hodnotenia by sa nikdy nemala stať úlohou stanovovania cieľov, pretože rovnako ako autonómia školy musí hodnotenie vždy zostať prostriedkom na dosiahnutie cieľa.

Výzva

Vzťah medzi kurikulumným rámcom a hodnotením musí byť jasne štruktúrovaný prostredníctvom odpovede na otázku: Ako by malo/nemalo hodnotenie prispieť k dosiahnutiu vzdelávacích cieľov, resp. k naplneniu kurikula? Zahranické skúsenosti ukázali nebezpečenstvo, že hodnotenie sa zmení na „skryté kurikulum v pozadí“ (Kuiper, Nieveen a Berkvens, 2013). Takéto riziko by sa mohlo vyvinúť postupne a dokonca by mohlo byť neúmyselné a premeniť sa na činiteľa určujúceho kurikulum tým, že zvýši význam „testovania a zodpovednosti a dohľadu na základe testov“ (Kuiper, Nieveen a Berkvens, 2013). Takéto obavy nie sú na Slovensku neznáme a vyjadřili ich učitelia a riaditelia škôl.⁸

⁷ Na agregovanej národnej úrovni, na regionálnej/miestnej úrovni (obec/mesto, obec, región), na úrovni školy/triedy/jednotlivca.

⁸ Interný dokument Svetovej banky: *Správa z diskusie fokusovej skupiny s učiteľmi a riaditeľmi škôl o prebiehajúcom procese prípravy zavedenia nového kurikulumného rámca na Slovensku*, 26.1. 2022.

Návrhy opatrení vo vzťahu k 4.B

Regulácia vo fáze vstupu (národné štandardy/vzdelávacie ciele podľa kurikula) by mala usmerňovať reguláciu vo fáze výstupu (hodnotenie), nie naopak.

Navrhované **princípy vzdelávacej politiky a opatrenia:**

- Regulácia na vstupnej úrovni (napr. národné štandardy/vzdelávacie ciele podľa kurikula) musí byť základom pre vypracovanie štandardov hodnotenia.
- Uvedená regulácia musí byť operacionalizovaná: mala by byť stanovená jasná spätná väzba od hodnotenia k zlepšeniu učenia, resp. dosiahnutiu vzdelávacieho cieľa a učiteľia aj školy by mali byť schopní ju dodržiavať.
- Formy hodnotenia (štandardizované, formatívne) a nástroje (osobné, digitálne) musia byť využívané v plnom rozsahu a komplementárne, aby plnili funkciu hodnotenia.
- Hodnotiace orgány musia byť externé a musia mať funkčnú autonómiu, ale na druhej strane nemôžu vydávať regulačné alebo záväzné pokyny pre školy alebo vynucovať opatrenia.⁹

4.C. Hodnotenie musí byť univerzálne a musí prispievať k zlepšeniu vzdelávacích výsledkov všetkých žiakov vrátane znevýhodnených žiakov a žiakov s horšími výsledkami a rámec hodnotenia sa neustále vyvíja.

Výzva:

Optimalizácia hodnotiacich protokolov, dosiahnutie koherencie hodnotenia a koordinácie štandardizovaného a formatívneho hodnotenia sú naďalej predmetom pozornosti aj v krajinách s príkladnými výsledkami. Hodnotenie musí nájsť optimálnu rovnováhu medzi jasnosťou a dobrou štruktúrou na jednej strane a spravodlivým hodnotením vzdelávacích výsledkov nesmierne rôznorodnej skupiny žiakov na strane druhej.

Návrhy opatrení vo vzťahu k 4.C.

Hodnotenie musí byť účelné, pravidelné, ale nie príliš zaťažujúce a dobre navrhnuté. Hodnotenie si vyžaduje jasnosť a dobrú štruktúru, aby sa predišlo akýmkoľvek pochybnostiam o tom, čo sa meria a ako hodnotenie slúži na zlepšenie výsledkov vzdelávania.¹⁰

Konkrétne:¹¹

- Nie je potrebné uskutočniť hodnotenie každý rok, ale *hodnotenie sa musí vykonávať pravidelne:* sledovať prípadný progres alebo regres, aby bolo možné poskytnúť cieľnú podporu.
- Hodnotenie musí byť účelné a jeho cieľom je prispieť k dosiahnutiu cieľa vzdelávania.
- Účelnosť hodnotenia sa premieta do toho, *čo sa ním meria.*

Okrem toho **hodnotenie zohráva zásadnú úlohu pri dosahovaní spravodlivosti a prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu.** K nevyhnutným predpokladom úspešnej a **spravodlivej** reformy patrí prísne, nezávislé a náročné hodnotenie, pretože náročné vzdelanie je jediným nástrojom na dosiahnutie pokroku chudobných ľudí (Crato, 2020).

⁹ Takéto situácie by sa nikdy nemali povoliť: „Inšpektorát školstva vypracoval v deväťdesiatych rokoch svoju vlastnú víziu didaktiky (aktivizácie učenia) a konal v súlade s ňou aj v oblasti slobodnej politiky škôl. Neexistoval na to žiadny právny základ.“ Zdroj: Parlament Holandského kráľovstva, 2007. Dostupné na: <https://www.parlement.com/9291000/d/svrapportonderwijs.pdf>

¹⁰ Zo seminára/workshopu o portugalských skúsenostiach, ktorý sa konal v apríli 2022 s profesorom Nunom Cratom, bývalým portugalským ministrom školstva. Prezentácia a diskusia o reformách kurikula: Poučenie z Portugalska. Interný dokument projektu.

¹¹ Odporúčania pochádzajú z rovnakého zdroja a ďalších príspevkov profesora Nuna Crata a jeho kolegov z Portugalska.

Popri už načrtnutých imperatívoch, že hodnotiace orgány musia byť externé a musia mať funkčnú autonómiu (pozri 4.B.), je potrebné zabezpečiť nasledujúce:

Hodnotenie by nemalo podkopávať šance na rozvoj vzdelania znevýhodnených alebo slabšie prospievajúcich žiakov tým, že sa na nich budú vzťahovať paternalistické, umelo uvoľnené hodnotiace štandardy. To neznamená, že hodnotenie musí byť prísne. V prípade potreby sa môžu vykonať určité (technické) úpravy. Jadro tohto odporúčania sa vracia ku kľúčovému posolstvu, že hodnotenie *musí každému žiakovi pomôcť dosiahnuť optimálny výsledok vzdelávania*, nie vytvárať sociálne žiaduce správy.

5. Implementácia procesu kurikulárnej reformy

5.A. Prebiehajúca kurikulárna reforma je financovaná z Plánu obnovy a odolnosti EÚ. Tento prístup je síce výhodný, ale prináša so sebou aj určité riziká, ktoré je potrebné si aspoň uvedomiť.

Výzva:

Reforma, ktorá je kľúčom k národnému rozvoju a blahobytu a v podstate určuje budúcnosť vzdelávacieho systému krajiny, je postavená do pozície závislosti od externe riadenej politiky/mechanizmu financovania. Riziká, ktoré môžu byť spojené s takouto situáciou, môžu byť technického (napr. oneskorenie realizácie), politického, finančného (napr. inflácia) alebo iného charakteru. Žiadna krajina si nemôže dovoliť začať reformu, ktorá úplne reorganizuje svoj vzdelávací systém, bez toho, aby eliminovala riziká, ktoré by mohli ovplyvniť pridelovanie potrebných zdrojov.

Návrhy opatrení vo vzťahu k 5.A.

Je potrebné vypracovať plán na zmiernenie rizík, ktorý zaručí včasné zavedenie a finančné zabezpečenie kurikulárnej reformy. Takýto plán by sa mal zamerať na zmiernenie toho rizika, že sa kurikulárna reforma oneskorí po období, keď sa financovanie poskytuje z POO, a na zabezpečenie toho, aby sa všetky kľúčové rozhodnutia o kurikulárnej reforme prijímali v Bratislave a aby sa tieto rozhodnutia riadili najlepším záujmom slovenských žiakov v oblasti vzdelávania a neboli ovplyvňované externými podpornými/finančnými mechanizmami.

Vzhľadom na potenciálne vysokú politickú citlivosť danej problematiky sa na tomto mieste neodporúčajú žiadne konkrétne opatrenia vzdelávacej politiky. Toto odporúčanie by sa malo považovať za výzvu na vypracovanie stratégie riadenia rizík, čo by urobil každý rozumný veľký investor a čo musí urobiť *zodpovedný investor do budúcnosti krajiny*.

5.B Koordinačné mechanizmy medzi rôznymi aktérmi a subjektmi pri implementácii reformy

Výzvy:

Je potrebné zohľadniť rôzne riziká spojené s implementáciou reformy kurikula a vypracovať stratégie na zmiernenie rizík, aby sa zabezpečilo, že inak úspešné reformné úsilie nebude narušené nedostatkami, ktorým sa dá predísť. Neúplný zoznam takýchto problémov, ktorým sa dá predísť, zahŕňa: duplicitu funkcií medzi rôznymi subjektmi, ktoré tvoria/realizujú vzdelávaciu politiku; nejasné rozdelenie úloh, rolí a zodpovedností;

nerovnováhu v oblasti diskrečnej právomoci a zodpovednosti; nerealizovateľné mechanizmy financovania atď. Niektoré potenciálne problémy už boli signalizované, pozorované alebo sa objavili náznaky, že by sa mohli objaviť podmienky vedúce k vzniku rizík.

Návrhy opatrení vo vzťahu k 5.B

V optimálnom prípade sa každé z týchto rizík rieši konkrétnym preventívnym alebo nápravným opatrením. Môže sa však stať, že nie je reálne riešiť všetky riziká včas a v dostatočnej miere. V každom prípade dodržiavanie niektorých základných hlavných zásad a preventívnych opatrení môže zlepšiť prostredie, v ktorom sa riadi proces kurikulárnej reformy.

Dodržiavanie nasledujúcich odporúčaní by mohlo zabezpečiť potrebné zmiernenie rizík:

- Oddeliť tvorbu vzdelávacej politiky od jej implementácie.
- Zaviesť a udržiavať jasné reťazce podávania správ.
- Uplatňovať transparentnosť ako silný nástroj zodpovednosti na všetkých úrovniach správy a riadenia vzdelávania.
- Zabrániť duplicitě
 - medzi funkciami (metodickými, kontrolnými alebo riadiacimi atď.),
 - zodpovedností medzi oddeleniami, ktoré sa zaoberajú rovnakými alebo podobnými tematickými oblasťami (napr. DTV alebo hodnotenie či financovanie atď.).

Keď sa určitému typu inštitúcie v systéme vzdelávania (napr. školy, RCPU) udelí určitá právomoc navrhovať alebo realizovať opatrenia alebo činnosti, musí byť táto právomoc podporená príslušnými zdrojmi a (administratívnu, metodickú atď.) podporou.

5.C. Dôsledky inovácie kurikula pre učebnice a iné zdrojové materiály: politika, prax a perspektívy.

Výzva:

Význam učebníc a iných informačných materiálov ako hlavného sprostredkovateľa vzdelávacieho obsahu bol sporadicky a príležitostne uznaný, ale stále je potrebné ho preniesť do funkčného prístupu k realizácii vzdelávacej politiky na Slovensku. Komplexnosť, ktorá je štandardne potrebná pre zmysluplný kurikulárny rámec, má vplyv na obsah učebných materiálov, predovšetkým učebníc, na spôsob, akým ich učitelia používajú, a na voľnosť, ktorú majú pri ich obsahu a výbere použitia, na interaktivitu materiálov atď. Možnosť učiteľa vybrať si z učebných materiálov, najmä učebníc, *úzko súvisí s úrovňou autonómie, ktorú vzdelávací systém poskytol školskej úrovni, a zvyčajne odráža diskrečnú dichotómiu toho, čo sa vyučuje, a toho, ako sa vyučuje.*

Rastúca úloha DTV pri poskytovaní vzdelávacieho obsahu (digitálny vzdelávacie obsah, digitálne publikovanie, integrované vzdelávacie platformy, atď.) môže byť ťažkopádna. Pokiaľ ide o vzdelávacie materiály, pozornosť sa v súčasnosti presúva na zabezpečenie vysokej kvality digitálnych materiálov. Od vysokokvalitných vzdelávacích zdrojov sa napríklad čoraz viac očakáva, že umožnia jednoduchú integráciu so začlenením analýzy/na začlenenie analýzy vzdelávania – algoritmov analyzujúcich a poskytujúcich *personalizované odporúčania*. *Digitalizácia vzdelávacích zdrojov teda už znamená aj digitalizáciu formatívneho hodnotenia.* To prináša obrovskú pridanú hodnotu: od odbremenenia učiteľa od časovo náročných úloh cez nasmerovanie pozornosti žiakov, učiteľov, škôl a rodičov na konkrétne vzdelávacie problémy až po personalizovanú podporu učenia. *Zaostávanie v pokroku s porovnateľnými členskými štátmi EÚ v oblasti DTV vzdelávacieho obsahu by*

mohlo priniesť značné riziká nahromadenia a dokonca akcelerácie rozdielov vo vzdelávacích výsledkoch v porovnaní so susednými krajinami.

Návrhy opatrení vo vzťahu k 5.C.

Je dôležité uvažovať o vzdelávacích politikách, ktoré ovplyvnia vývoj učebných materiálov, výber týchto materiálov vzdelávacím systémom (či už na vyššej úrovni alebo na úrovni pedagóga), typy materiálov a konečných používateľov, ako o balíku politík, ktoré sú navzájom prepojené s cieľom podporiť lepšie vzdelávacie výsledky. Tento proces začína politikami týkajúcimi sa vývoja učebníc a sprievodných materiálov, ktoré odrážajú nové štandardy a zmeny kurikúl na národnej úrovni (najúčiteľnejšie pre vydavateľstvo), potom umožnením výberu/selektie učebníc a iných vzdelávacích materiálov (digitálnych a tlačených) na miestnej alebo školskej úrovni a cieľovými politikami na poskytovanie vysokokvalitných alebo prispôsobených materiálov rovnako pre deti so zdravotným postihnutím, žiakov učiacich sa jazyky menších a pre občiansku výchovu. Keď školy alebo učitelia rozhodujú o tom, aké učebnice/materiály sa budú používať a ako, úspešné školské systémy spravidla spájajú túto úroveň rozhodovania so zodpovednosťou a transparentnosťou (podávanie správ, analýza hodnotenia a spätná väzba do systému).

Estónsko aj Portugalsko ponúkajú pozoruhodné príklady DTV v oblasti vzdelávacieho obsahu (od učebníc cez platformy integrujúce vzdelávací obsah a interaktívne nástroje na cvičenia a formatívne hodnotenie až po (odkazy na) ďalšie materiály a zdroje, virtuálne laboratória atď.). Dôležité však nie sú konkrétne príklady, ale zapojenie vydavateľov vzdelávacích materiálov, ktorí sa riadia národne stanovenými normami a kurikulárnymi požiadavkami, do vývoja takýchto integrovaných produktov.

Konkrétne opatrenia:

- Včasné zapojenie vydavateľov vzdelávacích a výchovných materiálov do revízií vzdelávacieho obsahu a stimuly pre vydavateľov (nie nevyhnutne finančné) s cieľom, aby:
 - zvýšili interaktivitu vzdelávacieho obsahu,
 - urobili pokrok v kvalite digitalizácie,
 - začlenili ďalšie zdroje (odkazy na ne),
 - vyvíjali inovatívne vzdelávacie platformy (napr. digitálne laboratória, digitálne knižnice, digitálne múzeá atď.)
- Stimuly pre vydavateľov vzdelávacích materiálov, aby zapojili učiteľov z praxe do vývoja svojich (digitálnych) učebníc a, najmä, iných (digitálnych) zdrojových materiálov.
- Pravidelné prieskumy na zber spoľahlivých údajov, ktoré umožnia analýzy, na základe ktorých sa vypracujú motivačné balíky pre vydavateľov a podporí sa ich spolupráca s učiteľmi, školami, regionálnymi centrami podpory učiteľov a akademickou obcou.
- Zavedenie politiky kontroly kvality učebníc prostredníctvom revízie a certifikácie nezávislými subjektmi, ktorá môže byť kľúčová najmä v momente rozhodovania či zmeny kurikula.

5.D. Riadenie kurikulárnej reformy a žiaci so špeciálnymi vzdelávacími potrebami.

Výzva:

Úspešné začlenenie opatrení pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ŠVVP) do komplexného kurikulárneho rámca si vyžaduje vytrvalosť a koherentné opatrenia. Aby sa to dosiahlo, malo by sa uznať a akceptovať, že *potreby, problémy a rozvojový potenciál žiakov so ŠVVP sa musia riešiť špecificky, ale bez zbytočného uvoľňovania kritérií hodnotenia a oslabovania potenciálu žiakov so ŠVVP.* Úspešné dosiahnutie

tejto rovnováhy si vyžaduje čas, trpezlivosť a často je výsledkom pokusov a omylov. Nie je to jednorazový akt a fungujúce kurikulárne opatrenia pre žiakov so ŠVVP sa zvyčajne formujú v priebehu niekoľkých etáp kurikulárnej reformy.

Návrhy opatrení vo vzťahu k 5.D.

Príkladom úspešného prístupu je Estónsko, kde je vysoká miera rozhodovania na úrovni školy a individualizácie vzdelávania. V prípade potreby je možné zavedenie zjednodušeného učebného plánu pre žiakov so ŠVVP v kombinácii s odbornou pomocou a stanovením individuálnych učebných plánov pre žiakov so ŠVVP. Ďalší príklad je z Portugalska, ktoré má vzdelávací systém, ktorému sa dôsledne a výrazne darí zlepšovať výsledky všetkých skupín žiakov. Táto krajina ukazuje, že dôsledný zber a analýza relevantných údajov spolu so zavedením dodatočných podporných opatrení bez toho, aby sa zámerne znižovali kritériá hodnotenia, je cestou k úspešnej inklúzii vo vzdelávaní. Spoločným menovateľom týchto dvoch inšpiratívnych príkladov sú ciele, často individualizované podporné opatrenia, ktoré špecificky pomáhajú žiakom so ŠVVP.

Možné konkrétne opatrenia:

- Program diagnostiky a včasnej intervencie zameraný na včasné odhalenie a včasnú intervenciu na podporu detí a žiakov s príznakmi ŠVVP. Základom intervenčných aktivít je ciele doučovanie, ktoré sa uskutočňuje individuálne alebo v malých skupinách. Tieto intervencie si vyžadujú súhlas a v prípade potreby aj zapojenie rodín. V tejto počiatočnej fáze programu by sa mali uskutočňovať v rámci bežného vyučovacieho procesu na školách.
- Mali by sa využívať pokročilé diagnostické techniky spätnej väzby a podpory vrátane *digitálnych platforiem (formatívneho) hodnotenia a spätnej väzby*, motivačného (*digitálneho*) vzdelávacieho obsahu, v prípade potreby externých odborných znalostí atď.
- Až po uplatnení vyššie uvedených intervencií a po tom, ako sa všetky zainteresované strany (žiak, učiteľ, riaditeľ a rodina) zhodnú na tom, že výsledky sú neuspokojivé, sa môžu uplatniť ďalšie opatrenia, ako sú upravené (zjednodušené) učebné plány, špeciálne vzdelávanie atď. Každý prípad dieťaťa odoslaného na špeciálne vzdelávanie by sa mal pravidelne prehodnocovať.
- Do konca obdobia kurikulárnej reformy sa preskúmajú výsledky navrhovaných opatrení a navrhnú potrebné úpravy.

Bibliografické odkazy

Ambasz, Diego, Angela Demas, Iordan Iossifov, Hussein Abdul Hamid a Branislav Pupala. Pripravované na rok 2023. Curriculum Reform from Policy Design at the National Level to Implementation at the School Level: Lessons Learned. The World Bank, Washington, DC (Kurikulárna reforma od návrhu politiky na národnej úrovni po implementáciu na úrovni školy: Poučenie z praxe.) Svetová banka, Washington, DC.

Crato, N., (2020) Curriculum and Educational Reforms in Portugal: An Analysis on Why and How Students' Knowledge and Skills Improved in *Audacious Education Purposes How Governments Transform the Goals of Education Systems* (Kurikulárne a vzdelávacie reformy v Portugalsku: Analýza toho, prečo a ako sa zlepšili vedomosti a zručnosti študentov v odvážnych vzdelávacích cieľoch. Ako vlády menia ciele vzdelávacích systémov.) Reimers, F.M., (ed.) Springer, Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-41882-3>

Ministerstvo školstva a výskumu Estónska. Vzdelávanie a rozvoj. (2016) Online: Vzdelávanie a rozvoj | Ministerstvo školstva a výskumu (hm.ee)

Kuiper W., Nieveen N., & Berkvens J. (2013) Curriculum regulation and freedom in the Netherlands - A puzzling paradox in Balancing Curriculum Regulation and Freedom across Europe, (Regulácia a sloboda kurikúl v Holandsku – Záhľadný paradox pri vyvažovaní regulácie a slobody kurikúl v Európe) CIDREE: Konzorcium inštitúcií pre výskum a vývoj vo vzdelávaní v Európe; pozri aj vyššie uvedený profil krajiny Holandsko.

OECD (2020) Výhľad vzdelávacej politiky: Estónsko, dostupné na: www.oecd.org/education/policy-outlook/country-profile-Estonia-2020.pdf

Holandský parlament (2007) Samenvatting eindrapport Commissie Parlementair Onderzoek Onderwijsvernieuwingen. (Zhrnutie záverečnej správy Holandského parlamentu o reforme kurikula), Commissie Dijsselbloem). Dostupné na: <https://www.parlement.com/9291000/d/svrapportonderwijs.pdf>